

**ANADOLU SAHASINDA YAZILAN BAZI
“YUSUF U ZÜLEYHA” MESNEVİLERİNDE
SEBEB-İ TELİFLER**

Gönül AYAN*

ÖZET

Yazılış maksadı ve adı ne olursa olsun mesneviler, Türk Edebiyatında ayrı bir yere ve öneme sahiptirler. Mesneviler, yazıldıkları dönemin düşünce dünyasını günümüze aktaran birer ayna olarak değerlendirildiklerinde, erişilmez güzelliklerin, büyük değerlerin Türk düşünce dünyasını süslediğini, zenginleştirdiğini görmemek mümkün olamayacaktır.

Mesnevilerin giriş bölümlerinde hiç ihmal edilmeyen başlıklardan birisi sebep-i teliftir. Bu başlık altında şair, eserini niçin yazdığını ve kendisini böyle bir eser yazmağa sevk eden nedenleri anlatır. Kuran-ı Kerim’de “Kıssaların en güzeli“ olarak tavsif edilen Yusuf Kıssası, Türk düşünce dünyasında da çok fazla rağbet edilen bir konudur. Yusuf u Züleyha mesnevilerinin sebep-i telifleri de özellikle bu konunun işleniş gayesini açıkladığı için ve Türk düşünce yapısını özetlemiş oluşundan dolayı önemlidir. Söz konusu edilen mesneviler, Şeyyad Hamza (XIII.yüzyıl), Erzurumlu Darir (XIV.yüzyıl), Hamdullah Hamdi (d.1449/ö.1503), Kemal Paşazade (d.1468-ö.1533), Tebrizli Ahmedî(XV.yüzyıl, 1479 yılında hayattadır), Abdurrahman Gubari(ö.974/1566), Taşlıcalı Yahya(ö. 990/1582), Ahmed Mürşidî (ö. 1174/1760), Tâibî (d.1204/1789-18. yy) isimli şairlerin kaleme aldıkları mesnevilerdir.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Yusuf kıssası, Kuran-ı Kerim, Sebeb-i Telif.

---

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı,
gayan@selcuk.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

**ANATOLIA IN THE FIELD OF PRINTED SOME
"YUSUF U ZULEYHA" MESNEVİ OF THE SEBEB-I
TELIF**

ABSTRACT

What is the purpose of spelling the name as a separate Mesnevi the location and importance of Turkish literature have. Mesnevi the world thought of the period were written today are treated as transposing a mirror, do not access the value of the Turkish idea of beauty has graced the world, the rich will not be able to see the turning.

Neglect of the input section of the title Mesnevi no one "sebeb-i telif" is. Under this heading poet, why me, and that the work itself that causes such a work be referred tells me. Kuran-ı Kerim in the "fable of the most beautiful as" The Joseph Kıssa describe the world in the Turkish thinking is an issue of too much demand. In-i royalty Yusuf u Züleyha Mesnevi reason of the handling of this matter, especially to explain the purpose and outlines the structure of the Turkish thinking is important because of the build. The Mesnevi of the Şeyyad Hamza, Haliloğlu Ali, Erzurumlu Darir, Hamdullah Hamdi, Kemal Paşazade, Tebrizli Ahmed, Abdurrahman Gubarî, Taşlıcalı Yahya, Ahmed mürşid take the pen name of the poet are Mesnevi.

Key Words: Mathnawi, Yusuf Kıssası, Kur'an-ı Kerim, Sebeb-i Telif

Türk Edebiyatında ilk büyük örneğini Kutadgu Bilig adıyla XI. yy da gördüğümüz mesnevi, XV. yy. da büyük gelişmeler gösterir. XV. ve daha sonraki yy.larda, şairler tek mesnevi yazmayla yetinmeyerek beş mesnevi yazıp hamse sahibi olmayı hedeflerler. Sağladığı kafiye kolaylığı sebebiyle iki beyitten binlerce beyte kadar uzayıp giden mesnevilerde şairler kimi zaman dinî, tasavvufî, ahlakî, kimi zaman destanımsı, tarihî, kimi zaman estetik duyguları, düşünceleri, kimi zaman da yaşadıkları olayları, şehir ve toplum

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

hayatının bazı kesitlerini ele alıp işlemişlerdir. Yazılış maksadı ve adı ne olursa olsun mesneviler, Türk Edebiyatında ayrı bir yere ve öneme sahiptirler. Mesneviler, yazıldıkları dönemin düşünce dünyasını günümüze aktaran birer ayna olarak değerlendirildiklerinde, erişilmez güzelliklerin, büyük değerlerin Türk düşünce dünyasını süslediğini, zenginleştirdiğini görmemek mümkün olamayacaktır.

Belli bir konuda, bağımsız eser olarak yazılmış mesnevilerin sağlam bir planları vardır. Giriş, konunun anlatıldığı bölüm ve bitiş; bütün mesnevilerde özen gösterilen bir sıralamadır. Giriş Bölümü; tevhit, münâcât, na't, mesnevinin sunulduğu kişiye övgü ve sebab-i telif (eserin yazılma sebebi) başlıklarını ihtiva eder.

Mesnevilerin giriş bölümlerinde hiç ihmal edilmeyen başlıklardan birisi sebab-i telifdir. Bu başlık altında şair, eserini niçin yazdığını ve kendisini böyle bir eser yazmağa sevk eden nedenleri anlatır. Bu başlık; sebab-i tahrir, sebab-i terceme, sebab-i tertip, sebab-i dasitan, sebab-i hikâyet, sebab-i nazm-ı kitap, sebab-i inşa olarak geçer. Sebab-i telif bölümünde şair, kendisini böyle bir eser yazmaya yönelten sebebi anlatırken, şair ve eseri hakkında en önemli bilgilere bu bölümde ulaşılır. Şairler eserlerini kaleme alırken, niçin ve nedenleri açıklamayı ilmî, edebî bir tarz olarak benimseyip, bu tarzın gereğini yerine getirmek için de hayli özenli davranmaktadırlar. Bugün eserin ön sözü sayılan niçin, neden ve nasılların cevabını Divan şairleri, mesnevilerde sebab-i telif bölümlerindeki içerikle ortaya koyarlar.

Kuran-ı Kerim'de "Kıssaların en güzeli" olarak tavsif edilen Yusuf kıssası, Türk düşünce dünyasında da çok fazla rağbet edilen bir konudur. Aile hayatı ve mahremiyeti, ana-baba, kardeş, evlat, eş sevgisi, namus, şeref gibi ahlaki kavramlar, memleket-devlet idaresi, felaketler karşısında devlet adamının alacağı önlemler vb. konular Yusuf kıssasının ele alındığı, Divan Edebiyatının manzum romanları sayılan, mesnevilerde söz konusu edilmiştir. Asıl kahramanı peygamber olan bir konuda yazarların üslupta ölçülü davranma mecburiyeti gibi bir yükümlülük altında bulunmalarını gerektirmiştir. Bu konu, Anadolu sahasında sayıları hayli fazla olan Yusuf u Züleyhaların yazılmasına vesile olmuştur.

Anadolu sahasında bu kıssayı manzum hikâye olarak ilk defa kaleme alan Kırımlı Mahmut ile Haliloğlu Ali isimli iki şairdir. Gerek Kırımlı Mahmut'un gerek Haliloğlu Ali'nin eserleri, hece vezni ve dörtlüklerle yazılmıştır. Her iki şairi de Ahmet Yesevi'nin

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

düşüncelerini Anadolu'ya taşıyan kimseler olarak görmek mümkündür.¹

Anadolu sahasında ilk Yusuf ve Zeliha mesnevisi, bugünkü bilgilerimize göre Şeyyad Hamza' (XIII. yy.)ya aittir. Bu mesnevi 1529 beyit uzunluğundadır.² Orta Asya şairi Kul Ali'nin "Kıssa-i Yusuf"undan faydalanır. Kuran-ı Kerim'in "Ahsenü'l-Kasas" diye vasıflandırdığı Yusuf kıssasının üzerinde bıraktığı etkiyle kaleme almıştır.³ Şeyyad Hamza, sebab-i telifi dört beyitte özetler;

Nazm düzdüm bu sözü dünü günü

Gör ki ne şirin hikayettir bunu

Ziy şirin söz Yusufun kıssası

Dinleyenin gide gönlü gussası

Budur ahir kıssaların görklüsü

Kur'an içre mushafların yazısı

İmdi dinlen sözüme tutun kulak

Bir söz aydam kim şekerden tatlırak⁴

(Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Şeyyad Hamza'ya göre, Yusuf kıssası, dinleyenlerin gönlündeki üzüntüyü gideren bir hikâyedir. Kıssaların en güzeli olarak Kuran-ı Kerim'de yer alır. Buradan hareketle, Şeyyad Hamza, gayesinin; eseri insanlara okutup, onları kederden, üzüntüden

¹ Gönül Ayan, , "Ahmed Yesevi Etikisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha: Two Yusuf u Züleyha under the Influence of Ahmed Yesevi", Milletlerarası Katılımlı Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 16-17 Kasım 1993, Konya, 1993.

² Dehri Dilçin, Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha, T.D.K. yay., İstanbul 1946, s.45

³ Hasan Kavruk, Türkçe Mesnevilerde Sebeb-i Telif, Malatya 2003, s.395.

⁴ Dehri Dilçin, Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha, T.D.K. yay., İstanbul 1946, s.4.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

korumak, kurtarmak olduğunu belirtir. Yusuf u Züleyha kıssasının şekerden daha tatlı olduğuna dair düşüncesini de okuyucularına iletmekten geri kalmaz.

Sule Fakih'in yaşadığı (XIII-XIV yy.) dönemlerde Şeyyad Hamza'nın Yusuf ve Zeliha mesnevisi bulunmaktadır.⁵ Sule Fakih'in mesnevisi 4800 beyit uzunluğunda büyük bir eserdir. Sule Fakih'in mesnevisinde de Şeyyad Hamza'ya ait Yusuf u Züleyha'nın sebeb-i telif bölümünde bulunan, aynı manada fakat daha mazmunlu ifadeler yer alır.

Āgāz Kerden-i Dāsītān-ı Yūsuf Peyğamber 'Aleyhi's- Selām

Қılalum şükr-i Hüdāvend-i cihān

Söyleyelüm bir 'acāyib dāsītān

Gül derelüm bir gülistān-ı қашақ

Gül derelüm gülşen-i destān қашақ

Ol gül ile bülbüli şad idelüm

Қысса-ı Yūsufı bünyād idelüm

Söz deñizinde taleb ğavvas-var

Ol deñizden gevher ister şah-var

Diñleyenler tā ki bulsunlar murād

Añlayanlar göñli cāmı ola şād

Қıl мұрақса sözi gevher тон ile

⁵ Kazım Köktekin, Sule Fakih'in Yusuf ve Zeliha'sı, İnceleme-Metin-Dizin, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1994.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Er didiler on  okuzu  on ile

  n  ekelin z hmeti ey ferh nde r y

Olmadı h r m hre ile kimse b y

Erzurumlu Kadı Darir XIV. yy da yaşıdır. Kaynaklar 1393 yılında hayatta olduğunu belirtmektedirler.⁶1366–1367 yılında kaleme aldığı bu mesneviye, Kıssa-ı Yusuf adını verir. Kadı Darir’in mesnevisi 2126 beyit uzunluğundadır. Sebeb-i telif sekiz beyitte anlatılır. Sule Fakih’in kullandığı mazmunları kullanarak kıssayı yazmasının sebebini belirtmektedir.

Bilirem ş kri Hud vend-i cih n

S yleyelim bir ‘ac yib d sit n

Ol g l ile b lb li ş d idelim

Kı  a-i Y sufa b ny d idelim

Di leyenler t  ki bulsunlar mur d

A layanlar c nı g nli ola ş d

S z de izine  alup g vv s-v r

Ol de izde gevh rist n ş h-v r

  n  ekersin z hmet iy ferh nde-r y

Olmadı m hreyile hi  kimse b y

⁶ Leyla Karahan, Kıssa-i Yusuf, T.D.K. yay. Ankara 1994,s.17.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Yol bulanları ulavuz eylegil

Ol deñizde işüñi uz eylegil

Kim bulasın gevheri gevher-nihād

Gevher ile işüñ ola cümle şād

Cān ulağıñ aç (u) diñle bir zamān

Bir ‘acāyib bir arāyib dāsitān

(Fāilātün / Fāilātün / Fāilün)

Kadı Darir, Yusuf Kıssasının, şaşılacak üstünlükte bir destan olduğunu vurgular. Kıssayı yeniden kaleme alarak gül ve bülbül olarak nitelediği Yusuf ve Züleyha'nın ruhlarını şad etmenin yanı sıra, özellikle, insanları memnun etmek, kederden kurtarmak arzusundadır. Bu arada şairlik kabiliyetiyle övünmekten de kaçınmaz. Kendisinden önce bu kıssayı yazanları örnek aldığı, örneklik edenlerin ismini belirtmeden dile getirir.

Her üç şair de eserlerini, insanları üzüntüden, sıkıntıdan kurtarmak için yazdıklarını belirtmişlerdir. Toplumun üzüntüleri ve sıkıntıları vardır. Bu, Türk şairlerinin, İslamiyet'ten önceki toplumlarda, bahşı ve kamların yaptıkları dini görevleri, İslamiyet dairesine girilmesiyle de bırakmadıklarını, üstlendiklerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir..

Esrar-name müellifi, Tebrizli Ahmedî'nin Yusuf ve Zeliha⁷ isimli mesnevisinin bilinen tek nüshası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakülte Kütüphanesi No:51'dedir.Eser Tebriz'de, 57 günde, 4035 beyit olarak yazılmıştır. Fakat şimdilik tek nüshası olan Yusuf ve Zeliha mesnevisi, 102 yaprak ve 2990 beyitten ibarettir.⁸ Sebeb-i Nazm-ı Kitap başlığı altında, şair, eseri kaleme alma sebebini 61 beyitte açıklar. Akkoyunlular dönemi şairi Tebrizli Ahmedî, ahbabların kederinden sıkılmıştır. Şair, bulunduğu ortamın

⁷ Gönül Ayan, Tebrizli Ahmedî- Esrar-name, Atatürk Kültür Merkeziyay. Ankara 1996,s.IX.

⁸ Nihat Azamat, Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri, Esrar-name Tercümesi, Osmanlı Araştırmaları VII-VIII, İstanbul 1988.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

karışıklığından söz edip tabiatın, ağaçların, kuşların, çiçeklerin tasvirini yaparak, bir bakıma konuya pastoral bir görünüm verir. Akkoyunlu hükümdarı Yakup Han'ın adaletinden, iyi idareciliğinden, ilme verdiği değerden, âlimleri, fakirleri koruyup gözetmesinden, zalimleri, arabozucuları cezalandırmasından, kötü mezhepleri yok etmesinden, dinine hizmetinden övgüyle söz eder. Görüldüğü üzere Tebrizli Ahmedi (1479 yılında sağdır), "Sebeb-i Nazm-ı Kitap" da, kitabı yazış sebebinden ziyade, Yakup Han'ın özelliklerinden bahsederek onun övgüsünü yapar. Bu da, bu dönemlerde, hâlâ mesnevi bölümlerinin tam manasıyla yerleşmediğini göstermektedir.

SEBEB-İ NAZM-I KİTÂB

Şimdi bu nazma sebeb kılğıl beyân

Ne zamân içinde düzdüñ it beyân

Bir zamân idi ki hevâ-reng idi

Ğuşsa-i aħbâbdan dil teng idi

Var idi 'âlemde gerçi ıztırâb

Bulmamışdı kimse lâkin inķılâb

.....

Bu Ĥalîlüñ hürmetiyçün ey kerîm

Virmegil sen bu Ĥalîle cevr ü bîm

Ol Ĥalîlüñ câni-çün yâ Ferd Hû

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Bu Ḥalîlüñ cürmini ‘afv it kamu

Defter-i ‘iŝyânına çekdür kalem

Bu durur senden murâd ey Zü’l-kerem

‘Adl ü dâduñ merkezîdür çünkim ol

Yâ Rab eyle bu du‘âyı sen kabûl

Biñ yıl olsa Aḥmedî ‘ömrüñ tamâm

Ḳılsañ ol şâha du‘âlar ŝubḥ u ŝâm

Ni‘meti ŝükrine Ḳılsan sâz u söz

Biñde bir ŝükrin bitürmezsın henüz

(Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün)

“Ağâz-ı Ḳıŝsa-ı Yūsuf ‘Aleyhi’s-selâm” başlığı altında yazılan beyitlerde ise Tebrizli Ahmedî, kıssanın yazılış sebebini anlatır. Yakup Han gece gündüz kıssalar okutur. Bu kıssalar içinde Yusuf kıssası da vardır. Fakat nesir halindedir. Yakup Han, Tebrizli Ahmedî’den bu kıssanın manzum olarak yazılmasını ister. Padişahın bu isteği, Tebrizli Ahmedî’nin, kıssayı manzum olarak yazma hevesini artırır. Şair, adeta, yeniden can bulur. Tebriz’e döner. Gece gündüz durmadan çalışır. Hikâye ile ilgili ne kadar garip rivayetler, haberler varsa derler. Menkıbelerden, tefsirlerden bilgi toplayıp 57 günde, 4035 beyit uzunluğundaki mesneviyi ortaya çıkarır. Aşağıdaki beyitlerde de bunlar söylenmektedir.

Geldük uŝ nazmuñ beyânına yine

Bu hikâyet tercümânına yine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Böyle olmuşdı meger kim şehriyâr

Okıdurdı kışşalar leyl ü nehâr

Okıdurdı her peyâamber kışşası

Olur idi kendüzinüñ hissesi

Çalmamışdı kışşa kim ol bilmeye

Okıyup aña nazâr hem kılmaya

Çışşasını Yûsufuñ ğāyet meger

Teşvîşi-y-di (cām)cān u dilden (şîr ü)şîr-i ner

Okıdurdı dāyimā bî-nazm anı

Hisse alurd' andan ol şāh-ı sünî

Hem mübārek çalbine düşmiş meger

Kim bunu nazm itdüreydi çü güher

Gel gör imdi ben za'îfüñ hālını

Bu ğāribüñ bî-nevā aḥvālını

Hizmetindeydi emîrüñ ol zamān

Çamu çullardan kemîne nā-tüvān

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Hzretinde haşşa kullar çoğ idi

Bārī ben bī-çāreden kem yoğ idi

Bir gün ol ğanī sehâ ol pür-hüner

Cānib-i Rūma meger kıldı sefer

.....

Tebrizli Ahmedi, padişahın da bulunduğu mecliste okunan bu mensur kıssayı yine padişahın isteğiyle manzum hale getirir.

Hamdullah Hamdi'nin (1449–1503) Hamsesini teşkil eden beş mesnevinin en beğenileni Yusuf ve Züleyha mesnevisidir.⁹ Şair bu eserinde, İran şairlerinden Firdevsi ve Abdurrahman Cami'den faydalandığını belirtir.

Mesnevi 6241 beyit uzunluğundadır. Mesnevinin bölümlerinin başlıkları Arapça-Farsçadır. Sebeb-i İnşa olarak isimlendirilen mesneviyi yazma sebebini Hamdullah Hamdi, otuz sekiz beyitte anlatır. Hamdullah Hamdi Sebeb-i Telif bölümüne, nefsine seslenerek başlar. Cismini bir tarafa atıp kalbini dinlemesini, görünen ve görünmeyeni gören Hakkı orada bulacağını söyler. Devamla ahlaki öğütlerde bulunur. Zalimliğin kötülüğe sebep olduğunu, pişmanlığın sıkıntıyı gidermeyeceğini, kişinin değerinin yok olup alçalacağını, sıkıntı ve üzüntünün esiri olacağını, adaletle hükmedenin ahirette rahat edeceğini söyler. Hazret-i Yusuf ile kendi hayatı arasındaki benzerliği vurgular. Çünkü, Hamdullah Hamdi önce annesini kaybetmiştir. Babası ona çok düşkündür. Ölümünden sonra, Hamdi'nin çok sıkıntı çekeceğini düşünerek üzülmemektedir. Düşündüğü de olur. Babası da ölünce büyük kardeşlerinden himaye ve şefkat göremez. Hz Yusuf 'un kıssasını okuyup, kederlerini, sıkıntılarını unutmaya çalışır. Bundan dolayı da doğru, iyi yazılmış bir Yusuf kıssası arar. Fakat Türk dilinde yazılmış sağlam bir kıssa bulamaz. Fars dilinde yazılmış Tuslu Firdevsi'nin ve Abdurrahman Cami'nin yazdıkları kıssalar gibi bir kıssa yazmayı düşünürken, kendisine, Abdurrahman Cami'den ansızın bir ilham ulaşır. Bunun üzerine, Abdurrahman Cami'nin eserinin tercümelerini okuyup şairliğini o

⁹ Naci Onur, Hamdi, Yusuf u Züleyha, Akçağ yay., Ankara 1991,s.48-50.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

yönde geliştirir. Amacı, bu kıssa ile kendinden sonra gelenlerin onu hayırla hatırlamalarını sağlamaktır.

**Sebebi İnşâ ve Zıkr-i Aslahu's-Sulahâ Merhûm Peder Ak-
Şemse'd-Dîn Kâdessa'llahu Şırrihü'l-'Azîz**

Uyan ey nefis gafletinden uyan

Yâd et ol vaḳti ki olasın 'uryân

A'ni cisminde ayrılıp nâ-gâh

Olasın ḳalb-i ḳalbına âgâh

Göresin Ḥaḳ seniñle ḥâzır imiş

Zâhir ü bâḫınına nâzır imiş

Her ne kim eylediñ şehâdette

Zâhir olmuş miḳâl-i ğaybette

Zâlim olduñsa zulmete düşesin

Ḳa'r-ı baḫr-ı nedâmete düşesin

Gide 'izzet ḳalasıñ anda ḫakîr

Bend-i mihnette mübtelâ vü esîr

'Adl ile geḫtin ise dünyada

Menzilin Rûşen ola ukbâda

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Cesedin ettin ise nûrânî
Bulasın nûr içinde nûr anı

Gayba varan kişi şahâdetten
Gelse olur o demde gaybetten

Kâmil oldur ki mevte kâdir olur
Ancılayın kimesne nâdir olur

Diri sanırsın anı ölmüşdür
Cânına cismi merkad olmuştur

Cesed ü cism ü rûh-ı vuslat-bîn
Olur ehl-i bekâyâ sûret-i ayn

Hamdî ehl-i bekâyı yâd eyle
Hatırın yâdı ile şâd eyle

Bülbül-i busitan-ı fakr ü fenâ
Şâhbâz-ı şikâr-ı ehl-i bekâ

A'ni nûr-ı beyâz-ı maşrık-ı dîn
Kurb-ı irşâd-ı şeyh Şemse'd-dîn

Tıfl-ı ferzend idim ana bu fakir
Olmuş idi za'îf-i hazret-i pîr

Bana eylerdi şefkâtiyle nazar
Der idi olmasa bu oğlum eger

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Gider idim bu dâr-ı mihnetten
Derd ü gamdan belâ-yı gurbetten

Âh kim bu yetîmi Yûsuf-vâr
Kılısdır cefâ-yı ihveti zâr

Çünkü etti vefât hazret-i pir
Etiler ne dedi ise bî- tâksir

Gitti ol gamda ben mukîm oldum
Cevrden süfte-dil yetîm oldum

Yûsuf ermiş belâsı gayetine
Ermedim ben cefâ nihâyetine

Anun ihvanı etti zulm u hased
Bunların nesli kendilerinden eşed

Nâmın andıkça Yûsuf'un o aziz
Yâd olur idi dilde mihr-engîz

Yûsuf'un çekdiğimce gussasını
Gussam okurdu bana kıssasını

Akibet eyledim bu kıssayı cüst
Bulmadım Türki dilde anı dürüst

Kanı Yûsuf gibi cihân güzeli
Kim okur ana medh u yâ gazeli

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Şu'arâ ger ederse şî'r aya
Medh lâyıık denilmez ol aya

Kıssası hüsnü gibi ahsendür
Hikmetiyle kamu müzeyyendir

Kıssa kim ahsen ola hoştur ana
Dest-i nazm ura emlehü'ş-şu'arâ

Kanı Firdevs-i Tûsî gibi fasîh
Bülbül-i nazm-ı dâstân-ı melih

Kanı manend-i hazret-i Câmî
Dü cihânda refî' ola nâmı

Geri nazmında kâsır ü lâlem
Kıssasında velîk hem-hâlem

Salmış idim bu niyyete kur'a
Câmî'den erdi nâgehân cur'a

Tercemân oldu ba'zı tercemesi
Nazma germ oldu tab'ımın hevesi

Kimisi terceme kimisi nazîr
Umarım âhır eyleye takdîr

Dilerem Yûsuf'un mahabbetine
Etmeye Hak cezâ-yı zilletine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Ede bu nazmı câna hayr-ı halef
 Yâd olunam niteki hayr-ı selef
 (Feilâtün / Feilâtün / Feilün)

Yusuf u Züleyha yazan bir diğer şair de Kemal Paşazadedir. (1468-/1533) Mesnevi; 7777 beyit uzunluğundadır.(Yapılan doktora çalışmasında beyit sayısı 7729'dur) 1492–1512 yılları arasında kaleme alarak Sultan II. Bayezid'e sunduğu bu mesneviyi, adının haşre kadar anılması, eseri okundukça ruhunun tazelenmesi için yazmıştır.¹⁰ Şair zamandan, zamanın güzellerinin vefasızlığından, cahillikten, layık olanların değerinin bilinmeyişinden, layık olmayanların yüceltildiğinden bahseder. Kemal Paşazade, dünyanın faniliğini bilerek ona değer vermez. Diğer eserleri gibi Yusuf u Züleyha adlı eserini de ikinci bir ömrü yaşamak için yani ebedi olmak için yazdığını belirtmektedir.

ESERLERİN YAZILIŞ SEBEBİ VE DEVRİN CEFASINDAN ŞİKÂYET

Meger bir dem ki bu devr-i zamâne
 Cefâ eylerdi döne döne câne

Meger bir dem ki çarh-ı âlem-efrûz
 Şeb û ruz olmuştu mihnet-endûz

Cihan bî-rahm idi vü çarh gaddâr
 Bu dehr-i pîre-zen olmuşdı mekkâr

Elini boyayup âdem kanına
 Od urmuşdı cihanun hirmenine

¹⁰ Hasan Kavruk, Türkçe Mesnevilerde Sebeb-i Telif, Malatya 2003, s.218.

Siyeh dilden felek çün rûy-ı zengî
Karışmışdı cihan çün mûy-ı zengi

Zamâne çeşm-i dilber gibi hun-rîz
Güzeller zülfi gibi fitne-engiz

Güni nâkeslerün olmuşdı nev-rûz
Gicesi rûzdan kadr ile pîrûz

Zamâne cehl ile tutmuşdı deycur
Çerâg-ı mârifet kalmışdı bî-nûr

Seref-râz olmuş idi cilt ü nâdân
Ayakda kalmış idi ehl-i irfân

Hüner ehli yürirdi zâr ü giryân
Bilmezdi nedür derdine dermân

Hüner insan iderlerdi melâlet
Fazîlet insan olurdu fezâhat

Kemâl ehli yüzün yire sürürdi
Ki her nâ-cinse yüz ururdu

Eli cahillerün fevka's-semâda
Başı kamillerün fevka's-serâda

Hüner ehlinün oldu hali ma'lûm
Hüner anka gibi olmuşdı madûm

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Kemâl ayinesini tutmuş idi jeng
Uşatmıştı hüner gevherlerin seng

Zamanın çün ne hâlâtını gördüm
İşümde âciz ü hayran yürürdüm

Usanmışdı gönül' ayş ü tarabdan
Aceb olmuşdı hâlüm bü'l-acebden

Bu derdile dilün olmuş içi hun
Açıldı bana gonca gibi bir gün

Didi iy bî-nevâ-yı zâr ü giryân
İçi pür-hun taşı gül gibi handân

Ne umarsın bu dehr-i bî-vefâdan
Safâ bulam mı dirsın bî-safâdan

Niçe aldaya seni çarh-ı sermeş
Niçe canun evine ura ateş

Niçe nefsün hevâsına düşesin
Niçe bir ol hevâya baş koşasın

Hevâya uyup gitmek olmaz
Neyi gerekse kişi itmek olmaz

Zamanun bulmadun çün kim vefâsın
Güler yüzine nice aldanasun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Çü gördüm bî-mürüvveddür zemîni
Ko tutma bî-mürüvvet dâmenini

Bilürsin kim cihânın yok karârı
Çık ortasından anun tut karârı

Gözet gör kim bu çarh-ı can-güdâzı
Ne naz ehline itdürür niyâzı

Belâlar çekdürür fazl âdemine
Yanında gav ü har âdemi ne

Şu denlü yüz virüpdür nâ-sezâya
Ki döndürmez yüzün bir kez semâya

Güneş kursın önine zerre saymaz
Felekler mezraını terre saymaz

Ki seçmez âsmadan rismânı
Anun çün terre saymaz âsmanı

Cihânı tutdı her nâ-dân u câhil
Dirîgâ yitdi ayakda ehl-i kâmil

Fazîlet ehli bulmazken abâyı
Geyer her gav u har atlas kabâyı

Geyer zerrin kaba olur adı beg
Gören eydür eşeğinden çulu yeg

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

.....

Ki gerdûn bir terâzû-yı dü serdür
Birinde seng ü birinde güherdür

İder geh terbiyetle sengi gevher
Geh eyler gevheri senge berâber

Cihanda çün bilürsin yok karârun
Gidersin sen kalurol yâd-gârun

Anunla anıla nâm ü nişânın
Okundıgunca ola tâze cânun

Cihan aldukça senden nakd-i cânı
Senün yirüne ol tuta cihânı

Felek takı anunla âvazelensün
Zamâne eskidükçe ol tazelenşün

Çü rûh-ı kuds kıldı böyle talim
Dil ü candan kılup sözini teslim

Diledüm bir gülistan idem âbâd
Ki evrâkını anun almaya bâd

Ne bâd-ı sarsar ide güllerin har
Ne hâr-ı gam ide bülbüllerin zar

Hemişe sebze-zârı ola sırâb
Cihan bağı gibi ser-sebz ü şâd-âb

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Görüp seyr eyleyenler ola mesrûr
İçi cennet gibi bir beyt-i mamûr

Yakayın söz çeragın Kâf tâ Kâf
Ki nurundan münevver olsun etrâf

Zamane hâkümüzden düzmedin câm
Alalım câm ile eyyamdan kâm

Bu dem kim baht u devlet oldı hem-dest
Ola gör bâde-i zevk ile ser-mest

Gel bir dem ki olasın zâr ü mehcûr
Yatasın neft-i sûr irince mahmûr

Nice gül açâ devran ola gülzâr
Bite sinende sinün hâre vü hâr

Nice yaprag açıla bag içinde
Tenün toprag ola yaprag içinde

Nice kez toza âlem sebze-zârı
Tozını görmeye bâd-ı bahârı

Var aldanma cihan efsânesine
Nesine aldana kişi nesine¹¹

Akşehirli Abdurrahman Gubari'nin (ö1566). Yusuf u Züleyha mesnevisi iddialı bir mesnevidir. Çünkü Gubari kendisinden

---

¹¹ Mustafa Demirel, Yusuf u Züleyha, Kemal Paşa-zade, Ankara 1983, s.44-52

önceki şairlerin yazdıkları kıssayı Kuran-ı kerim'deki kıssanın özünden uzaklaştırdıkları görüşündedir.¹² Akşehirli Abdurrahman Gubari bu düşünceler doğrultusunda, ibadet yapıp sevap kazanmak için hayatının son yıllarında Yusuf u Züleyha isimli eserini kaleme aldı. Şair söze Besmele ile başlar. Münacaat ve naatten sonra sözü mesnevinin yazılış sebebine getirir.

SEBEB-İ TE'LİF

Sebebi bu iki biñ ebyātuñ

Bā'i□-i nazmı bu 'ibārātuñ

Didi bir ehl-i dil ekābirden

Zıhn ile zümre-i nevādirden

Var mıdur Yûsuf u Zelihāñuz

Oı kitāb-ı nefis ü zibāñuz

Didüm aña ki vardur bir iki

Birisi Fārisî biri Türkî

Biri Cāmi ve birisi Ḥamdi

Mu'teber bu ikisidür şimdi

¹².Gönül Ayan, Gubari ve Yusuf u Züleyha Mesnevisi, I. Akşehir Sempozyumu(16-18 kim 2003) Konya.

Didi meşhûrdur bu iki kitâb

İkisi daği tuhfedür kem-yâb

Bu iki tuhfeye nazîr olmaz

Ya'ni mânend-i dil-pezîr olmaz

Her biri bir nigâr-ı zibâdur

Adları Yûsuf u Züleyhâdur

Bunları hüsni-Yûsuf itmiş zeyn

Eylemiş çeşm-i câna kurret-i 'ayn

Eşk-i Ya'kûb âb u rû virmiş

Mağribüñ mâhı reng ü bû virmiş

Dillerinde bu iki ehl-i hüner

Sözi hatm eylemiş hem peygamber

Her birisi virüp bu nazma nizâm

Eylemişler nazmda hatm-i kelâm

Gerçi her biri hoş kitâb itmiş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Zahmet-i bî-ḥad irtikâb itmiş

Lîk gâyet mufaşşal itmişler

Ḥadden artuḳ muṭavvel itmişler

Ḳışşanuñ hoş degül mi muhtaşarı

Ḥissenüñ hoş degül mi mu'teberi

Ḳışşa hoşdur ne deñli olsa eḳall

Ḳıyle ḥayr ü'l-keḻâmı ḳalle ve dell

Bu iki tuḥfenüñ zevâyidi çok

Ḳışşa-i Yûsufa ta'alluḳı yok

Çabük imiş fikirleri feresi

Tâ geçince feresleri hevesi

Ḳoşılar ḳoşup ikisi her sû

Eylemişler bu 'arsada tek ü pû

Adları gerçi ḳışşa-ı Yûsuf

Lîk az anda ḥişşe-i Yûsuf

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Eylemişler egerçi çok zîbi

Bulmamış ikisi de tertîbi

Kışşalar içre Yûsuf olmuş ğayb

Nîtekîm çâh içinde ol bî- 'ayb

Câmi tay eylemiş dü pireheni

Çeşm süzünce açmamış deheni

Yakasın açmamış dü pirehenüñ

Dâmenine yapışmamış sühanuñ

Añmamış dañi luğf-ı Reyvânı

Kağt-ı Mısr ile dañi ihvânı

Añmamış ictimâ'-ı Ya'kûbı

Bu iki cümle kışşanuñ hûbı

Terk idüp ya'ni ahsen-i kaşası

Az olmuş bu kışşadan hışası

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Ḥamdinüñ çün ta'ām-ı 'āşûrā

Heft rengiyle nazmı bezm-ārā

Nedür ol kışşalar hikāyetler

Dürlü dürlü daḥi rivāyetler

Yā nedür anda dürlü dürlü ğazel

Olsa bāri bile ğazel de güzel

Me□nevide begüm ğazel neyler

Bu maḥallerde nā-maḥal neyler

Nedür ol ğüne ğüne tercî 'āt

Nedür ol dürlü dürlü taşnî'āt

Dutalım her birisi baḥr-ı ḥubûr

Me□nevide nedür bu dürlü buḥûr

Terceme itdi çünki Cāmîden

Ya'ni ol siḥr-sāz u sāmîden

Ne için itmedi aña taqlîd

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Meger anı begenmedi bu ferîd

Yâ nedür ihvete bu isnādât

Gûne gûne kabîh teşnî 'ât

Dökdilerse kamîşa ger şanı

Dökmediler hele yere şanı

Çıkarup şanda her birinüñ elin

Pây-mâl itdi 'ırz-ı bî-bedelin

Bilmezem ki ne eyledi îcâb

Bu sû'âle 'aceb ne iki cevâb

Hâşşa Hâkkuñ olup 'inâyâtı

Bunlaruñ 'afv olundu zellâtı

Şoñra bunlar hep enbiyâ oldı

Pâk-âyine eşfiyâ oldı

Nâmı Kurânda buñlaruñ esbât

K'oldılar mazhar-ı şifât-ı neşât

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Hem ezelde bu idi hükmi-kader
K'ola bunlar bu kışşaya mazhar

Mâ- haşal sözi muhtaşar idelüm
Şadef-i gûşı pür güher idelüm

Kudretüñ var senüñ de 'azm eyle
Yûsufuñ kışşasını nazm eyle

Uzun uzun hikâyeden hazer it
Câmi Hamdi gibi itme muhtaşar it

İtme taṭvîl az u öz eyle
Pâk ü pâkîze dil-fürûz eyle

Şakla şakın zebânı zilletden
Hazer it sırr-ı pâk-i ihvetden

İki biñ beyt ile temâm olsun
Nazm u dil-hvâh hoş nizâm olsun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Yazması okuması sehl olsun

Anı bir kez okuyan ehl olsun

Naẓm h̄atır-nişān u pāk olsun

Cümle ebyātı sūz-nāk olsun

Mi□li añun daħi muħāl olsun

Bu cihān gibi pūr- ħayāl olsun

Ya'ni Yūsuf gibi güzel olsun

Hûb u ra'nā vü bî-bedel olsun

Biliñüz kim bu defterüñ sebebi

Defter Emîni Muştafā Çelebi

Şāhib-i naẓm u Varķa vü Gülşāh

Ruħına raħmet eyleye Allah

Gubari, zamanında Hamdi ve Cami'nin Yusuf u Züleyha mesnevilerinin revaçta olduğunu yazar. Farsça ve Türkçe olan bu iki mesnevinin eşsizliği konusunda hayranlığını belirtirken, her iki üstadın da konuyu teferruatla, hikâyelerle uzatıp güzellikleri perdeledikleri düşüncelerini tenkidi bir ifadeden daha ileri dereceye ulaştırır. Benzeri olmayan, Yusuf gibi güzel, eşsiz, cihan gibi hayal olan ve bir defa okuyanın anlayabileceği Yusuf kıssasını yazmayı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

amaçladığını açıklayıp sözü, tamamlar. Bu arada eserini yazılma sebebini Varka vü Gülşah'ı yazan Defter Emîni Mustafa Çelebi'ye bağlayıp, nazım sahibinin ruhuna rahmet dileği ile bitirir.

Taşlıcalı Yahya(ö. 990/1582)'nın Kanuni'ye sunduğu hamsesinin dördüncü mesnevisidir. Anadolu sahasında yazılan Yusuf u Züleyha mesnevileri arasında, özellikle XVI. yy da, en meşhur Yusuf ve Zeliha'dır.¹³ 5179 beyit uzunluğundadır. Taşlıcalı Yahya, gençliğinde Şam'a, Mısır'a, Kenan'a gider. Bu yörelerden aldığı etkiyle Yusuf kıssasını yazmayı hedeflediğini belirtir. Taşlıcalı Yahya hikâyenin kuruluşunda klâsik bir hale gelen İran tarzına herkes gibi uymakla beraber eserine kendine mahsus bir şahsiyet vermiş, mevzuda, tahlil ve tasvirde üslûp ve ifadede yaratış kudretini açıkça göstermiştir. Onun Yusuf ve Züleyha'sı renkli ve şiirli bir aşk destanıdır. Nazım dili mükemmel, canlı ve sevimlidir. Mevzunun icabına göre sakin, çöşkün, neş'eli ve hasretli akmasını biliyor. Ölçülü bir lirizmi var; daha ziyade renkten, ışıktan ve zerafetten kuvvet alıyor. Parlak ve canlı tasvirler, üzerinde durulacak bir hususiyete sahiptir.¹⁴ Mesnevinin "sebeb-i telif" bölümü, bir bakıma, Şairin sergüzeşti durumundadır.

SEBEB-İ TE'LİF

Cuvân iken olup 'ışık ile mu'tâd

Yelerdüm bu havâda nitekim bād

Teveccüh eyledükce rûy-ı vuşlat

Kaçardum kalmaz idi bende tâkat

Murâdum olmaz idi şoḥbet-i yâr

Döyemezdi vişâle cân-ı bîmâr

¹³ Mehmet Çavuşoğlu, Yahya Bey, Yusuf ve Zeliha, İstanbul 1979, s. 11-12.

¹⁴ Vasfi Mahir Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara 1964, s.363.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Tekellüm eylese ḥayrān olurdum

Oı Ābı Hızır ile bî-cān olurdum

Bu ḥāletde baña keşf oldu esrār

Ñiķābından açıldı çihre-i yār

Silindi dīdeden ğaflet ğubārı

Neye bakşam görürdüm anda yarı

Ziyāde olsa nār-ı 'ışķ ḥāli

Söyündürmez anı vuşlat zülāli

Yaşum gibi perīşān oldu ḥālüm

Temevvüc itdi deryā-yı celālüm

Çıkup terk-i diyār itmek göründi

Gözüm kıble-nümāsı Şāma döndi

Muḥaşşal vara vara menzil aldum

Bu sevdā ile bir gün Şāma geldüm

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Çoğ idi Şām içinde māh-manzar
Tesseli bulmağ olmadı müyesser

Çü itdüm Şāmdan Ken'ānı menzil
Mekānum Beyt-i Aḥzān oldu bir yıl

Büyüti biri biri üzre gūyā
Niçe beyt ile bir dīvān-ı ra'nā

Zihî dīvān-ı zībā vü mükemmel
Kenārına çeküptür Nîl cedvel

Yedi iklîm içinde olsa pinhān
Arayup bulmağa olmaya imkân

Felek-vār üstüvār olmuş esāsı
Nazîri yok müsellemler her bināsı

Ne tozdan yörenür dil cāmına ğam
Ne bir gün incinür balçıkdan âdem

Deve sakāları bî-ḥadd ü pāyān

Gezer yürür mi□āl-i ebri bārān

Şadā-yı nağme vü āvāz-ı temcīd

Uyutmaz halkı eyler şevkı tecdīd

İşitse yolda bir şavt u enīni

Uşûl ile yürür her nāzenīni

Nedīminden degül her gûşe hālī

'Abûsü'l-vech olup turmaz ricāli

Gider at seyrine dilber yigitler

Cılasunlar kamer-peyker yigitler

Koşar atını her bir serv-i āzād

Alup alup gider gül yaprağın bād

At üstinde nigār-ı sīm-sīmā

Güneşdür sanki taş üstinde peydā

Cıda atsa oyunda her kamer-fer

Atılır yire gökten sanki ahter

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Güneşdür sanki rûy-ı dil-güşâsı

Şu'â'ı fi'l-me'el elde cidâsı

Gün olur her soğakdan yâr u ağıâr

Akarlar baır-i Nîle hâr u has-vâr

Soyunur şuya girer nev-cuvânlar

Açılır gül gibi genc-nihânlar

Kuşanur gök futâsın mâh-rûlar

Titilir şanki nişf-ı mihr-enver

Çıkar dilberlerüñ atlas kabâsı

Geyerler âbdan mâ'î libâsı

Görinen Nîl benzer âsumâna

Giren maıhbûblar şems-i cihâna

Perîler Nîlüñ ortasında gûyâ

Güneşdür sanki mir'ât içre peydâ

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Güzeller nûrdan bir çaęa beñzer

İki ollar iki ırmağa beñzer

Orada sevdüğün a'lā vü ednā

İderler zāhir ü bāṭın temāşā

Ser-i 'uşşāk nîlûfer mi□āli

Oı āb içinde olmaz hîç ḥālî

ara kullarla yürür māh-rûlar

Şeb ile nitekim rûz-ı münevver

Zihî cem'iyet-i yārān u ḥûbān

Şanasın mevc urur deryā-yı insān

Bu Yûsuf şehri virdi baña bir ḥāl

Sözümme āteş-i 'ışık eyledi āl

Didüm Yûsuf Zeliḥānuñ kitābın

Beyān itdüm cemî'-i faşl u bābın

Fakîre ḥaşb-i ḥāl oldu bu kışşā

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Dil-i dîvânem andan aldı hışşe

Ahmed Mürşidî (ö. 1174/1760)¹⁵ Yusuf u Züleyha mesnevisine, Kureyş kafirlerinin Hz. Peygamberi öldürme kasdıyla toplanmaları üzerine, Allahın Cebrail Aleyhi's-selam vasıtasıyla hicreti buyurmasını anlatarak başlar. Kıssalarda, en güzel hikâyelerin anlatıldığını belirtir. Her güçlüğün sabırla aşıldığını söyleyip, kaza ve kadere inanmanın şart olduğunu vurgular.

Bi'ismillâh ola iş ibtidâsı

Hudâ 'avniyle olur intihâsı

Zîrâ ef'âl 'ibâde anı miftâh

İdüpdür feth ide âyetle fettâh

Besmele zikriyle başla Aḥmedî

Dâsitânın bula 'izz-i sermedî

Ḥamdi çok eyle gice gündüz müdâm

Râh-ı Ḥaḳḳile yüriol müstedâm

Hem ḥabîbine şalât ile selâm

Gönder anuñ rûḥ-ı pâkine müdâm

Gönder ol tuḥfe hediyedür aña

---

¹⁵ Gönül Ayan, Eyyub Peygamber Kıssası, Konya 1995, s.9.

Tā şefā‘at eyle yarın ol saña

Oı durur ‘ālemlere hayrū‘l-enām

Buldı anuñla kamu ‘ālem nizām

Hem daħi āline ve aşhābına

Tābi‘in enşār ü hem aħbābına

Cümle mü‘mîn mü‘minātı yā Hudā

Raħmet ile yarlığa eyle ‘aṭā

Bā-ħuşûşā ol muħācir erleri

Oı resûlüñ şādıķı yārenleri

Kim bu dīnüñ yolını fetħ itdiler

Kāfirin a‘nākını kaṭ‘ itdiler

Buldılar bunuñ çün îmānın ebed

Oı Kureyş kāfirleri kıldı ħased

Didi anlar kim Muħammedüñ işi

Gün-be-gün artup ululanur başı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

Yā bunuñ haqqına tedbîr idelüm

Yā bu yeri bırağup gidelüm

Dār-ı Nedve'ye gidüp yığıldular

Sû'-i kaçdı ol resûle kıldılar

Bir nice sebep kıldılar anda nifāk

Şubh irince olurlar infirāk

Bir gice İblisle cem' oldılar

İblisin tedbîrini begendiler

Didiler kim bu gice hep gidelüm

Oİ Muḥammed cānına kaçd idelüm

Her kabîleden birer adam alın

Bî-ḥaber yatağına anuñ varın

Bu işi varup idelüm bu gice

Varup anı öldürelüm gizlüce

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Var yekûn ol 'Ali mi beklîyesiz
Bi ziyân virmeye kâfir şaklıyasız

Vardı anlar 'Ali'ye hâfız ola
Ol Muḥammed ḥazreti girdi yola

Varup irdi Medîne'ye muzaffer
Medîne oldu anuñla münevver

Muḥâcir erleri bir bir çözüldi
Medîne rāhına anlar dizildi

A'yân-ı evtân atup gitdi anlar
Varup sulṭân etegin tutdı anlar

Ḳıldı luṭfile ..... anlara
Bir münāsib virdi şöḫbet anlara

Dir size aḫsen ḫikāyet virmişem
Hep ḳaşaşlar göndermişem

'Usruñ encāmı feraḫdur bilesüz

Her kazâ işe taḥammül idesüz

Sizden evvelce gelenler n'itdiler

Şabrile encâm-ı ḥayra yetdiler

Aḥmedî çok bunda noḡsânın senüñ

Lîk sâtir çokdur ihvânın senüñ

Yâ İlâhî kıl nazmın sâtirin

Raḥmetile râzı eyle ḥâṭırın

Diñle pendi Aḥmedî'den yâ ricâl

Bu meḡeldür kıṣşalardan ḥişşe al

Tâibî (d.1204/1789) Yusuf kıssasını ibadet kastıyla kaleme aldığıını belirtir. Birçok kâmil insan, bu destanı söylemişlerdir. Fakat kendisi, bu üstatların arkasından giden bir kuzudur. Onların ayaklarının tozu durumundadır. Hocalarının izinden yürür.

SEBEBİ TE'LİF

Bismillahi'r-raḥmani'r-raḥim müsta'in

Ki Bismillâh ola iş ibtidâsı

Anıñ 'avnıyla olur intihâsı

Ezel zâtı şıfâtıyla mükemmel

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Olur zâkir olana ism-i evvel

Şifât-ı zât u efâli tarrâ

Çamu noçşan şifâtlardan müberrâ

‘Ademden bizleri halk itdi Allâh

Diyelim Hâlika Elhamdü’ lillâh

Yaratdı evveli bu kâinâtı

Yaratdı hem hayâtı hem semâtı

Yaratdı mañlûkâtı içre âdem

Çamu eşnâfi hem kıldı mükerrerem

Anıñ neslinden itdi enbiyâyı

Çamudan eşref itdi Muştafâyı

Yaratdı söyledi aña habîbi

Seni kıldım çamu derdin tabîbi

Seni ‘âlemlere rahmet yaratdım

Çamu mañlûkım üzre ‘âli itdim

Hezârân şükr ü minnet saña Yâ Rab

Bizi ümmet ki kıldıñ aña Yâ Rab

Şalâtıyla selâm ol şâha her dem

Ola âline aşhâbına her dem

Anıñ hürmetine kıl bize ihsân

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

Murâdım şerh ideyim eyle asân

Tâ'ib kılar Yûsufuñ dâsitânın
Naşib eyle diyeyim gül-sitânın

Nice kâmiller anı söylemişler
Bu mahlûkı şekerle toylamışlar

Dilerem bende ögünem olara
Kuzuları gibi uyam olara

Süri ardınca sürinen koyunam
Kamusınıñ ayağınıñ tozıyam

Koyun önce meger kuzı soñınca
Kuzı ardıca gider koyun önce

Kuzısı meleyince duymaz ana
Kuzısı sayasına kim dayana
Olarıñ bende gidem izlerine
Dilerem ögüneyim sözlerine

Şâkird olayım anlara bu hâlde
Sabağ alaydım anlardan bu yolda

Atam anam hem ustazımı anlar
Bu şan'ata komışdı beni anlar

Olarıñ şuçımı 'afv it İlâhi
Ki sensin pâdişâhlar pâdişâhı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Olarıñ cümlesine rahmet eyle
Hâbibiñ hürmetine hürmet eyle

Şefâ'atden ayırma bu Tâ'ibi
Muhammeddir kamu derdiñ tabibi

Günâhım çok durur 'afv eyle Mevlâ
Yerimiz cennet eyle ey Hüdâyâ

Ne deñlü var ise hep ehl-i imân
Başına sâye şal ey şems-i rahmân

Dağı şol kulu esirge Hüdâyâ
Sebeb olup kitâbı yazdurana

Bunu yazana iderse du'âyı
Olarıñ derdine eyle devâyı

Añalar dağı bu kemter za'ifi
Diyeler kim İlâhi şol harifi

Kamu şûçlarını 'afv eyle anıñ
Dileğin niyet âsân eyle anıñ

Niyetim yoğ idi yazmağa iy cân
Yazuban itmâm itmege bil ey cân

Bize bir cân sebep oldı ki yazdım

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Niyetim bozmadım' aşkıyla yazdım

O zâta hem şefi' olsun Muhammed

İki 'âlemde şâd olsun müebbed

Şamu şûçlarını 'afv eyle anî

Cihânda şâd u handân eyle anî

(Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün)

Yusuf ü Züleyha'ların yazılış sebeplerini şairlere göre kısaca bir kez daha belirlemek gerekirse;

Şeyyad Hamza: Ahsenü'l Kasas olması itibariyle dini açıdan,

Haliloğlu Ali: Kırım diliyle yazılan eserin Oğuz Türkleri tarafından da okunmasını istediği için,

Erzurumlu Darir: Estetik açıdan, nazım denizine dalıp inci çıkarmak arzusuyla,

Hamdullah Hamdi: Yusuf Kıssası'ndaki Yusuf'la hayatı arasında kurduğu benzerlikler sebebiyle,

Tebrizli Ahmedî: Mecliste mensur okunan eseri padişahın isteğiyle manzum hale getirmek için,

Kemalpaşazâde: Diğer eserleri gibi bu eseri de ikinci bir ömür yaşamak, ebedi olmak için,

Gubari, Kuran-ı Kerim'deki kıssanın özüne, aslına uygun olması için,

Taşlıcalı Yahya: Mısır'a giderek bir müddet kaldığı, bu Yusuf diyarının havasından etkilendiği için,

Ahmed Mürşidi: Dinî-ahlâkî yönde eğitici-öğretici olması nedeniyle farklı amaçlarla, Taibi: Hocalarının arkasından giden kuzu gibi, bir bakıma gelenek olarak, dini açıdan ibadet kastıyla kıssayı kaleme almışlardır.

Şairlerin, Yusuf u Züleyha yazma nedenleri ne kadar farklı olursa olsun eserin başlangıçtan 18. yüzyıla kadar her yüzyılda yazılmasını ve bu derece rağbet görmesini, kıssanın dini niteliğinin bütün şairlerce göz ardı edilemeyecek bir özelliği olmasıyla

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

açıklayabiliriz. Bu kıssa ile ilgili ayetler ve hadisler kıssanın önemini artıran başlıca etkenlerdir. Yusuf suresinin 7. ayeti(meal olarak); “Yusuf ve kardeşlerinin kıssalarında onu soranlar için bir takım ibretler vardır.” şeklinde iken, tefsirlerde bu ayet; “ mahzunlara ferahlık, gafillere nasihat, müminlere şadılık ve sevinç verir. Bunun okunması, Allaha tevekkülü artırır. Kaza ve kadere olan imanı kuvvetlendirir. Sadakati ve kötülöklere karşı sabrı tavsiye eder.” açıklamaların içerir. Söz konusu ettiğimiz mesnevilerde de bu düşünceler ve bu düşünceler doğrultusunda amaçlar ortaya çıkmaktadır.

Kuran-ı Kerim’de Ahbenü’l-Kasas olarak nitelendirilen Yusuf kıssasının tefsirinden hareketle ele alınan konular, Türk-İslam düşünce dünyasının şekillenmesinde rol almış önemli etkenlerdir. Yusuf kıssasındaki; ana-baba-sütana, baba-oğul, hala-yeğen, üvey ana-öz oğul, üvey ana-üvey oğul, kadın-erkek ve kardeşler arasındaki ilişkiler, özellikle Türk-İslam dünyasının her düzeyinde aile birliğinin korunmasında, geliştirilmesinde etkili olmuştur.¹⁶

Yusuf kıssasını, Türk dünyasında düşünce, inanç, adet, anane birliğini temin eden bir bütünleştirici değer olarak görmek gerekir.

KAYNAKÇA

AYAN, Gönül, “*Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha: Two Yusuf u Züleyha under the Influence of Ahmed Yesevi*”, Milletlerarası Katılımlı Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 16–17 Kasım 1993, Konya 1993.

AYAN, Gönül, *Eyyub Peygamber Kıssası*, Konya, 1995.

AYAN, Gönül, *Tebriqli Ahmedî, Esrar-name*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1996.

AYAN, Gönül, *Gubari ve Yusuf u Züleyha Mesnevisi*, I.Akşehir Sempozyumu (16–18 Ekim 2003) Bildiri, Konya.

---

¹⁶ Gönül Ayan, Ahmet Yesevi’den Rabguzi’ye Yusuf Kıssası, BAL-TAM Türklük Bilgisi 6, Prizren 2007, s.153.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

- AYAN, Gönül, *Anadolu Sahasında Yazılmış Yusuf u Züleyha Mesnevilerinde Kurt Motifi*, Kafkas Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Türk Halk Destanlarının Edebi Geçmişi Türk Destanları, Uluslar Arası Sempozyum, Bakû /Azerbaycan 2004.
- AYAN, Gönül, *Kırımlı Mahmud'un Yusuf u Züleyha Mesnevisi*, TİKA Uluslar arası Türkoloji Sempozyumu Bildirileri,31 Mayıs–04 Haziran, Kırım-Ukrayna 2004.
- AYAN, Gönül, *Nur Muhammed Andelip ve Yusuf Kıssası*, Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu, 21–23 Mayıs 2007.
- AYAN, GÖNÜL, Ahmet Yesevi'den Rabguzi'ye Yusuf Kıssası, BAL-TAM Türklük Bilgisi 6, Prizren 2007.
- AZAMAT, Nihat, “*Yeni Bir Ahmedi ve İki Eseri, Esrarname Tercümesi*”, Osmanlı Araştırmaları VII-VIII, İstanbul 1988.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Yahya Bey, Yusuf ve Zeliha*, İstanbul, 1979..
- DEMİREL, Mustafa, *Yusuf u Züleyha, Kemal Paşa-zade*, Ankara, 1983
- DİLÇİN, Dehri, *Şeyyad Hazma, Yusuf ve Zeliha*, , T.D.K. yay. İstanbul 1946.
- KARAHAN, Leyla, *Erzurumlu Darir, Kıssa-i Yusuf*, Türk Dil Kurumu yay. Ankara,1994, Kavruk, Hasan, *Türkçe Mesnevilerde Sebeb-i Telif*, Malatya 2003.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964.
- KÖKTEKİN, Kazım, *Sule Fakih'in Yusuf ve Zeliha'sı*, İnceleme-Metin-Dizin, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1994.
- KÜLEKÇİ, Numan, *Mesnevi Edebiyatı Antolojisi*, II. c. Erzurum 1999.
- ONUR, Naci, Hamdi, *Yusuf u Züleyha*, Akçağ yay., Ankara 1991.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*